

SURADNJA VJEROUČITELJA I ŽUPNIKA PRED IZAZOVOM EVANGELIZACIJE U SUVREMENOJ KULTURI

Blaženka s. Valentina MANDARIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

blazenka.mandarić@gmail.com

Sažetak

Članak je podijeljen u tri dijela. U uvodnom dijelu autorica uspoređuje/suprotstavlja dva konteksta djelovanja s kojima povezuje poslanje vjeroučitelja i župnika. Riječ je o školi i župi. Jedna i druga doživljavaju promjene koje su u dubokoj korelaciji s promjenama u društvu. U prvom poglavlju analizira se suradnja vjeroučitelja i župnika u kontekstu evangelizacije, osobito evangelizacije kulture. Autorica tematizira taj odnos polazeći od temeljnih čimbenika u pastoralu: župnika, katehete (župne kateheze) i vjeroučitelja (vjeronauk u školi), ističući osobito važnost nazočnosti vjeroučitelja u javnim školama. U drugom poglavlju autorica analizira djelovanje župnika i vjeroučitelja polazeći od promjena koje se događaju u suvremenom društvu i kulturi, a koje se duboko reflektiraju na religioznost i vjernički život. Tradicionalna župa postupno mijenja svoje lice i dobiva nove obrise. Suradnja škole i župe promatra se kroz prizmu teritorija koji dijele i koji im je zajednički. Iako škola i župa dijele isti teritorij, gledano iz pastoralne perspektive, moglo bi se u nekom smislu govoriti o školi kao prostoru »egzistencijalnih periferija«, o kojima govori papa Franjo. Župnik (župa) i vjeroučitelj (škola) pozvani su ići ususret svima koji su dio tih periferija. U trećem dijelu autorica, oslanjajući se na učiteljstvo zadnjih trojice papa (Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i papa Franjo), kratko naznačuje doprinos školskog vjeronauka u evangelizaciji kulture. Na kraju članka donosi se promišljanje o suradnji župnika i vjeroučitelja iz perspektive župnika.

Ključni pojmovi: župnik, vjeroučitelj, župa, škola, suradnja, evangelizacija (kulture), vjeronauk, egzistencijalne periferije.

Uvodne premise

Kako bismo detektirali neke specifičnosti u poslanju i statusu vjeroučitelja i župnika, nužno je istaknuti nekoliko premisa.

Pastoralno-katehetsko djelovanje vjeroučitelja i župnika povezujemo sa župom i školom. Škola i župa dijele isti teritoriji, ali nisu identične, niti se za školu može reći da je u religijskom smislu dio župne zajednice. Župnik je upravitelj župe i voditelj župne zajednice, koja je religijski i vjernički za praktične vjernike prilično homogena. Župna zajednica gaji pozitivan stav prema župniku i ne osporava njegovo djelovanje i nazočnost u župi. On svoju župnu zajednicu može animirati onako kako želi i kako misli da je najbolje.

Vjeroučitelj je u isto vrijeme »poslanik Crkve« (prema *missio canonica* koju od nje prima) i djelatnik škole. Škola je religijski neutralna i veoma heterogena, kako u odnosu na učenike tako i u odnosu na nastavnike i djelatnike. U školi se nerijetko susreće neprijateljsko raspoloženje prema religiji, vjeri i Crkvi. Još uvijek ima onih koji osporavaju, omalovažavaju i marginaliziraju vjeronauk, a nerijetko i vjeroučitelja. U takvom ozračju vjeroučitelj je trajno izložen svojevrsnom konfliktu koji se rađa iz nesklada između društvene kulture (sve više sekularizirane) i eklezijalnosti koju vjeroučitelj u školi zastupa. Zbog »dvostruke pripadnosti« postoji realna mogućnost da se kod vjeroučitelja dogodi takozvani »kognitivni stres«, o kojem je pisao Špiro Marasović u kontekstu konflikta između eklezijalne vjere i društvene kulture.¹

Odnos župnika prema školi i vjeroučitelju redovito je promatran kroz prizmu njegove ingerencije ili ovlasti koju ima u odnosu na školu i u izboru vjeroučitelja, dok je odnos vjeroučitelja prema župi i župniku redovito promatran kroz prizmu odgovornosti i dužnosti prema istima. Tako se zapravo i sama dimenzija vjeroučiteljeve crkvenosti ponekad mjeri po tome kakav je njegov odnos s mjesnim župnikom.

Vjeroučiteljev rad podliježe kontroli mjerodavne crkvene i državne vlasti, nadziru ga roditelji, drugi djelatnici, mediji i cjelokupna javnost. Nerijetko se u crkvenim pastoralnim krugovima može čuti kako vjeroučitelji trebaju biti zahvalni Crkvi što im je dodjelom mandata omogućila radno mjesto u školi, a puno rjeđe čujemo kako su vjeroučitelji uz potporu svojih roditelja ili vlastitim radom godinama ulagali u studij te se, stekavši diplomu, stavili na raspolaganje Crkvi.

Župnik s pravom priželjkuje da u vjeroučitelju ima suradnika koji će uz vjeroučiteljski rad u školi biti nazočan i aktivan u župi u različitim ak-

¹ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Vjeroučitelj i vrednote hrvatskog društva, u: *Kateheza*, 30 (2008.) 3, 185: Nije nikakva tajna da između eklezijalne vjere i društvene kulture vlada popriličan konflikt, kao što nije tajna ni to da taj konflikt u vjerniku, kao članu Crkve i pripadniku određene društvene kulture – zbog dvojne pripadnosti – stvara 'kognitivnu disonanciju', tj. spoznajni nesklad, što u njemu izaziva 'kognitivni stres'.

tivnostima. No, legitimno je da si i vjeroučitelj postaviti pitanje: Može li on u župniku očekivati suradnika, duhovnog pratitelja i prijatelja u svojem osjetljivom poslu?

1. Evangelizacija – temeljno poslanje župnika i vjeroučitelja

Da bismo bolje razumjeli područja suradnje vjeroučitelja i župnika, potrebno ih je smjestiti u kontekst evangelizacije. Evangelizacija je proces prenošenja kršćanske vjere polazeći od njezinih korijena, a to je kršćanska objava.² O tome govori *Opći direktorij za katehezu*, ističući da Crkva »postoji zbog evangelizacije«, tj. unošenja radosne vijesti u svaku ljudsku sredinu i u tom srazu čovječanstvo iznutra preobražava i čini ga novim.³ Izazovi koji se stavljaju pred suvremeno kršćanstvo plod su dubokih društvenih i kulturnih promjena. Vrijeme je za ozbiljno promišljanje i reviziju dosadašnjih modela uvođenja u vjeru i pripuštanja sakramentima.⁴ U dugom pontifikatu pape Ivana Pavla II. nova evangelizacija bila je gotovo apel od kojeg nije odustajao.⁵ Taj apel uključuje dvije činjenice: evangelizacija jest i mora ostati srce poslanja Crkve, a tradicionalno poslanje Crkve događa se u društvu koje je u gotovo svim segmentima potpuno različito od prethodnih društava. Činjenica je da je današnje društvo pod snažnim utjecajem sekularizacije.⁶

Različita su područja evangelizacije (zajednice, obitelj, škola, vrtić, svijet rada, odgoj i obrazovanje, znanost, slobodno vrijeme itd.) te stoga proces evangelizacije ne može biti standardiziran za sve i svaku situaciju, nego se mora oblikovati prema sociokulturalnim i psihorazvojnim uvjetima onih koje se želi evangelizirati. Usmjerena je prema svima i ostvaruje se na tri razine: redoviti pastoral, krštene osobe čiji životi ne odražavaju zahtjeve krštenja i oni

² Usp. Cesare BISSOLI, *Educazione religiosa. IRC ed evangelizzazione: considerazioni epistemologiche*, u: <https://www.google.hr/search?q=Cesare+BISSOLI%2C+Educazione+religiosa%2C+IRC+ed+evangelizzazione> (28. III. 2018.).

³ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., br. 46–59.

⁴ Usp. SINODO DEI VESCOVI XIII ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA, *La Nuova Evangelizzazione per la trasmissione della fede cristiana*, Città del Vaticano, 2011., 73; Nikola VRANJEŠ, *Promjena mentaliteta za obnovljeno pastoralno djelovanje. Bitni preduvjeti sustavne i cjelovite crkvene prakse*, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 2, 351–370.

⁵ Usp. Giorgio CAMPANINI, *La missione della chiesa nella società post secolare*, u: <https://www.google.hr/search?q=Giorgio+CAMPANINI,+La+missione+della+chiesa+nella+societa> (20. III. 2018.).

⁶ O tome više vidi u: Ivo COLOZZI, *Religione e modernità. Analisi di un rapporto complicato*, Brescia, 2016.

koji ne poznaju Isusa Krista ili su ga uvijek odbacivali.⁷ Iz tog polazišta papa Franjo neumorno promiče Crkvu koja je u sebi misionarska. Za njega je misijsko djelovanje »paradigma svakog djelovanja Crkve« (EG 15). Papa u kontekstu nove evangelizacije i misijskog djelovanja Crkve govori i o novoj viziji župe: »Župa je prisutnost Crkve na nekom teritoriju, mjesto na kojem se sluša Božja riječ, mjesto rasta u kršćanskom životu, mjesto dijaloga, velikodušne ljubavi. [...] To je zajednica zajednicâ, svetište (izvor) gdje žedni dolaze piti da nastave svoj put« (EG 28). Od vjernika Papa traži »da se prihvate poziva: izići iz vlastite udobnosti i imati hrabrosti poći na nove periferije koje trebaju svjetlo evanđelja« (EG 20). Kako bi ukazao na razmjernost udaljavanja ljudi od Crkve i vjere, na Pastoralnom kongresu u Rimskoj biskupiji 2013. istaknuo je kako se propozicija prispodobe o izgubljenoj ovci potpuno izmijenila. Naime, moglo bi se reći da je danas samo jedna ovca unutra, a 99 da ih je izgubljeno.⁸ Papa poziva župu da napravi »iskorak prema periferijama vlastitog teritorija, odnosno novim društveno-kulturalnim sredinama, da uvijek bude tamo gdje najviše nedostaje svjetla i života Uskrsloga« (EG 30). Spontano nam se nameće pitanje koja bi to bila mjesta? Jesu li to javni prostori, prostor medija, prostor politike, kulture, gospodarstva, ekonomije, odgoja i obrazovanja? Takva područja zahitjevaju pastoral prema misijskom ključu, trebaju »Crkvu koja izlazi«, a izlaziti »prema drugima da bi se došlo do ljudskih periferija ne znači bezglavo i besciljno trčati za svijetom« (EG 46), nego evangelizirati kulturu. U kontekst odnosa vjere i kulture smješta se i dijalog između znanosti i vjere kao sastavni dio evangelizacijskog djelovanja (EG 242).

Za papu Franju jedan od važnih imperativa upravo je inkulturacija evanđelja (usp. EG 68). To je i svojevrstan odgovor na problem na koji je upozorio već papa Pavao VI. kada je ustvrdio »da je rascjep između Evanđelja i kulture drama našega vremena«. ⁹ Stoga papa Franjo upozorava kako »nije dobro zanemarivati presudnu važnost kulture označene vjerom, jer pred napadima današnjeg sekularizma ta evangelizirana kultura, bez obzira na njezine ograničenosti, ima mnogo veće mogućnosti od pukog skupa vjernika koji su izloženi napadima današnjeg sekularizma. Evangelizirana narodna kultura

⁷ Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 14 (dalje: EG).

⁸ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE PER LA CULTURA E LE COMUNICAZIONI SOCIALI DELLA CEI, *Fede, Cultura, Educazione. Nodi e prospettive per la missione della Chiesa nella cultura contemporanea*, Bologna, 2014., 90.

⁹ PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi – Naviještanje evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 1976., br. 20 (dalje: EN).

sadrži vrjednote vjere i solidarnosti koje mogu potaknuti razvoj pravednijeg i religioznijeg društva« (EN 68). Na istom su tragu i hrvatski biskupi kada govore o ciljevima vjeronauka u školi, među kojima ističu da »školski vjeronauk tumači u duhu kršćanske poruke i tradicije temeljne vrijednosti naše kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, autonomija i dostojanstvo osobe, koje su zajedničke današnjim europskim narodima i zemljama«¹⁰.

Papa od svih vjernika traži da iziđu iz vlastite udobnosti i da imaju »hrabrosti poći na nove periferije koje trebaju svjetlo evanđelja«¹¹, te traži napuštanje ideje (ali i nostalgije) o djelovanju Crkve koje bi imalo zadaću uokviriti i jasno definirati ljude i njihove životne situacije. Zadaća je Crkve staviti se u službu osoba i događaja koji obilježavaju današnju povijest. *Gaudium et spes* ne opisuje Crkvu koja bi bila na čelu ili iznad svijeta, ili podređenu svijetu, nego Crkvu u suvremenom svijetu; ne Crkvu koja stoji na prozoru povijesti i koja sudi, nego Crkvu koja je uronjena u povijest i koja hoda uz bok s čovjekom i čovječanstvom.¹²

Pastoralna briga mora biti usmjerena na »praktikante«, ali i takozvane »daleke«. Analizirajući mjesto religije u suvremenom društvu, nameće se pitanje koja su središnja mjesta za navještaj kršćanske vjere i koji su putovi koji bi mogli voditi prema »novom humanizmu«, koji bi bio neka vrst *preambulum fidei* po mjeri i očekivanjima današnjeg čovjeka. Iako možemo govoriti da je sekularno društvo napustilo kršćanski kontekst, ono ipak nije napustilo Boga. Jer, kako kaže Giorgio Campanini pozivajući se na Émilea Poulata, »svijet koji ne ostavlja više prostor za Boga, nije ljudska nutrina, nego je to javni prostor«¹³. Kršćanstvo može pružiti važnu diakoniju u civilnom društvu bez pretenzije za vladanjem ili kontroliranjem, u mjeri u kojoj je u punom smislu ono što jest – u evanđeoskoj perspektivi.

U vrijeme kršćanske ere svi su »putovi« vodili Crkvi, ona je bila središte zajednice. U vrijeme postmoderne dogodio se obrat, kako ističe sveti Ivan Pavao II.,¹⁴ i započeo je novi smjer: svi putovi Crkve vode k čovjeku, shvaćenom kao onom koji je prvi i temeljni put Crkve. Čovjek o kojemu je riječ nije neki apstrak-

¹⁰ Poruka Hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi, Vjeronauk u školi i župna kateheza, u: *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, Dokumenti, 87 (2000.) 3, br. 3.

¹¹ *Isto*, br. 20.

¹² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 6, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: GS).

¹³ Giorgio CAMPANINI, *La missione della chiesa nella società post secolare*.

¹⁴ Usp. IVAN PAVAO II. *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka. Enciklika na početku papinske službe* (4. III. 1979.), Zagreb, 1980., br. 14 (dalje: RH).

tan pojam, nego subjekt – osoba – prihvaćen u punoj istini svoje egzistencije, u osobnom bitku. S takvim čovjekom Crkva je pozvana ući u dijalog. Dakle, u obnovljenom susretu s čovjekom nalazi se temelj nove evangelizacije. »Pastoralno djelovanje mora imati zadaću oblikovati kršćanski mentalitet u redovitom životu: u obitelji, u školi, u društvenim komunikacijama, u svijetu kulture, rada i gospodarstva, u politici, slobodnom vremenu, zdravlju i bolesti.«¹⁵

Za Crkvu ne samo da su važne nove metode u evangelizaciji nego je važno identificiranje mogućih prostora za susrete s čovjekom u sekularnom društvu. Koji su to prostori? U tradicionalno kršćanskom društvu tipično mjesto navještaja bila je Crkva i crkveni prostor. Danas, u suvremenome kontekstu, normalno mjesto dijaloga je život, i to u različitim izričajima: svijet rada, odgoja, obrazovanja i kulture, svijet patnji, boli, ljudskih odnosa.

Ta nova situacija zahtijeva nužnost promjene pastoralnih modela, ali i modela odnosa i suradnje između župnika i suradnika. Više nije riječ o jednom mjestu ni o jednoj osobi, nego o suradnicima koji su spremni dijeliti životni put s ljudima u njihovim različitim životnim situacijama i životnim uvjetima i navijestiti im evanđelje. Za uspješno pastoralno djelovanje važno je trajno kritičko sučeljavanje sa sadašnjim kulturnim strujanjima te vrednovanje i prosuđivanje novonastalih gibanja i događaja u društvu.

1.1. *Župnik, kateheta (župna kateheza), vjeroučitelj (vjeronauk u školi)*

U crkvenoj pastoralno-katehetskoj praksi tradicionalno prepoznajemo tri nositelja: svećenika (župnika), katehetu i vjeroučitelja. Svećenik je prvi i odgovorni u župi, a ostali pastoralni djelatnici imaju suradničku ulogu. *Opći direktorij za katehezu* ulogu svećenika tumači na sljedeći način: »Zadaća koja je vlastita svećeniku u katehetskoj zadaći proizlazi iz sakramenta reda koji je primio. [...] U odnosu na katehezu, sakrament reda svećenike čini 'odgojiteljima u vjeri'.«¹⁶ O svećeniku kao prezbiteru, pastiru i vođi župne zajednice na detaljan način progovara *Naputak Kongregacije za kler*.¹⁷

Vjeroučitelj je nova crkvena služba u hrvatskoj pastoralnoj praksi. Prema zadnjim statistikama, trenutno u Republici Hrvatskoj radi oko 3.000 vjeroučitelja. Budući da brojni vjeroučitelji u župnim zajednicama obnašaju i službu

¹⁵ IVAN PAVAO II., *Ecclesia in Europa – Crkva u Europi. Postsinodalna apostolska pobudnica o Isusu Kristu koji živi u svojoj Crkvi – izvoru nade za Europu* (28. VI. 2003.), Split, 2003., br. 58.

¹⁶ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 224.

¹⁷ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Prezbiter, pastir i vođa župne zajednice. Naputak*, Zagreb, 2003.

župnih kateheta,¹⁸ u pastoralnoj praksi nerijetko ih se poistovjećuje s katehetama. Do ponovnog vraćanja vjeronauka u školu u 1991. godini imali smo zavidan broj kateheta, koji se s vremenom veoma reducirao.¹⁹ Čak se i pojam *kateheta* sve manje koristi. Nije ovdje riječ samo o pukoj terminologiji nego je to pokazatelj slabljenja i reduciranja župne kateheze. Dovoljno je, na primjer, spomenuti da na nacionalnoj razini više nema Katehetskih škola za župne katehete, u programima temeljnih studija na našim teološkim učilištima nema specifikacije katehete u odnosu na vjeroučitelja u vidu diplome ili teološko-pastoralne izobrazbe, a u većini (nad)biskupija nema sustavne formacije za župne katehete.²⁰ Sve se to duboko reflektira na župnu katehezu, ali i na cjelokupno evangelizacijsko djelo Crkve.

Zašto je u pastoralnoj praksi nezamjenjiva kateheza? Zašto je ne može zamijeniti vjeronauk u školi? Kateheza ima zadatak pratiti čovjeka od njegova prvog odgovora na navještaj pa sve do zrelosti kršćanskoga života. Stoga je nužno razlikovati katehezu koja je u službi kršćanske inicijacije i katehezu koja je u službi trajnog odgoja u vjeri. I jednoj i drugoj treba posvetiti najbolje i najkvalitetnije snage.²¹ Kateheza mora istodobno ostvarivati zadaće inicijacije, odgoja i poučavanja, a događa se da mnogi naši vjeroučenici u pripremi za sakrament potvrde isključivo uče doktrinarni sadržaj.

Nadalje, uočljiva je nedovoljna svijest o važnosti kateheze usmjerene na kršćansku inicijaciju. Kateheza inicijacije, kako ističe *Opći direktorij za katehezu*,²² nužna je poveznica između misijskog djelovanja, koji poziva na vjeru, i pastoralnog angažmana, koji trajno hrani kršćansku zajednicu. Imajući to u vidu, jasno je da kateheza inicijacije ne može biti fakultativna aktivnost (ili izbor), niti može biti zamijenjena vjeronaukom u školi, nego je temeljna djelatnost za izgradnju osobe i za izgradnju kršćanske zajednice. Naša pastoralno-katehetska praksa pokazuje da je kateheza kršćanske inicijacije u našoj Crkvi nedovoljno

¹⁸ U Zagrebačkoj nadbiskupiji više od 70% vjeroučitelja koji rade u osnovnoj školi imaju župnu katehezu u župi (podatci iz Ureda Zagrebačke nadbiskupije za vjeronauk u školi).

¹⁹ Ovdje se misli na osobe koje isključivo imaju župnu katehezu u župi, a ne na vjeroučitelje koji u svoje slobodno vrijeme u župama imaju i župnu katehezu ili neke druge pastoralne aktivnosti.

²⁰ Ipak valja istaknuti i pozitivne primjere formacije kateheta i župnih suradnika u nekim nad/biskupijama. Tako u Đakovačko-osječkoj nadbiskupije od 2004. djeluje Škola za župne suradnike, koja se do danas sustavno provodi.

²¹ Usp. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1972., br. 17–35; EN 44; IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae – Prenošenje kateheze. Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme* (16. X. 1979.), Zagreb, 1994., br. 20 (dalje: CT); KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 60–72.

²² Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 64.

sustavna, često minimalistička i reducirana na nekoliko susreta prije primanja sakramenta. Kada je riječ o promišljanju o katehezi kao temeljnoj zadaći Crkve, nezaobilazno je uputiti na radove Milana Šimunovića, koji je u Hrvatskoj najviše pisao o identitetu i perspektivi kateheze.²³

Kateheza inicijacije postavlja temelje za kršćanski život. Proces trajnog obraćenja i odgoja nadilazi ono što daje kateheza inicijacije. Stoga je nužno postaviti neka temeljna pitanja: Postoji li sustavna kateheza usmjerena trajnom odgoju u vjeri u našim župnim zajednicama? Postoje li katehete koji su pratitelji na putu vjere od najranije pa do zrele dobi? Nismo li možda katehezu trajnog odgoja u vjeri zamijenili ili nadomjestili vjeronaukom u školi i kratkom neposrednom pripremom za sakramente?

Vjeronauk je po svojem identitetu i temeljnim ciljevima dio evangelizacije, osobito evangelizacije kulture. Imajući u vidu područje odnosa vjere i kulture, *Opći direktorij za katehezu* vjeronauku daje važno mjesto, ističući da »ono što školskom vjeronauku daje njegovo posebno obilježje jest činjenica da je pozvan prodrijeti na područje kulture i imati veze s ostalim ljudskim znanjima«²⁴. Vjeronauk u školi pridonosi »proširenju prostora naše racionalnosti, povezivanju teologije, filozofije i znanosti, uvažavajući vlastite metode i međusobnu autonomiju«²⁵. Vjeronauk u nekom smislu školi daje dušu te omogućuje ravnopravan status odgoju, obrazovanju i kulturi općenito.²⁶

Nazočnost vjeronauka u školi zahtijeva usklađivanje i jasnije definiranje te u praksi provođenje dvaju oblika vjerskoga odgoja (vjeronauk i župna kateheza), koji su međusobno upućeni jedan na drugi, uvažavajući i međusobne

²³ Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, Zagreb, 2017; Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektiva hrvatske pokoncijske kateheze i katehetike*, Zagreb, 2011.

²⁴ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 73. Također usp. CT 21.

²⁵ Visita pastorale di sua santità Benedetto XVI a Verona in occasione del IV Convegno nazionale della Chiesa Italiana. Discorso del Santo Padre Benedetto, Fiera di Verona (19. X. 2006.), u: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20061019_convegno-verona.html (20. III. 2018.).

²⁶ O naravi, ciljevima, sadržajima i doprinosu vjeronauka vidi u: Sergio CICALI, Il contributo dell'IR alla formazione dell'identità e delle competenze sociali, u: CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA – SERVIZIO NAZIONALE PER L'IRC (ur.), *L'insegnamento della religione. Risorsa per l'Europa*, Roma, 2008., 321–333; Massimo CATTERNI, *L'insegnamento della religione nella scuola pubblica in Europa. Analisi e contributi di istituzioni europee*, Padova, 2013., 420–424; Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, Zagreb, 2008., 254–270; Valentina MANDARIĆ, *Suvremene tendencije u društvu – izazovi za vjeronauk u školi*, u: *Diacovensia*, 23 (2015.) 3, 347–352; Valentina MANDARIĆ, *Konfesionalni vjeronauk pred izazovima dekriziranja Europe*, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 4, 902–913.

razlike s obzirom na mjesto održavanja, polaznike i temeljne ciljeve.²⁷ Vjeronauk i župna kateheza su poput spojenih osoba: izostanak jednog dovodi u pitanje drugo. Nazočnost vjeroučitelja i vjeronauka u školi otvara brojne perspektive, mogućnosti, ali i nove izazove za cjelokupan pastoral, među kojima je i odnos i suradnja župnika i vjeroučitelja, a osobito odnos vjeronauka i župne zajednice.²⁸

1.2. Važnost nazočnosti vjeroučitelja (vjeronauka) u javnoj školi

Na početku školske godine (2017./2018.) talijanski biskupi uputili su pismo *Lettera agli insegnanti di religione cattolica* vjeroučiteljima osnovnih i srednjih škola.²⁹ Ponajprije valja istaknuti da talijanski biskupi svake godine pišu pismo jer su, kako sami kažu, svjesni složenosti konteksta (kulturalnog, političkog, društvenog, religijskog) u kojem vjeroučitelji već desetljećima »rade dragocjen posao za školu, za društvo i za crkvenu zajednicu«³⁰. Pismo je podijeljeno u tri dijela u kojima su istaknuta tri važna segmenta: vrijednost katoličkog vjeronauka, zadaće vjeronauka u školi i odnos vjeronauka i crkvene zajednice. Navedeni segmenti predstavljaju i okvir za analizu, očekivanja i mogućnosti suradnje vjeroučitelja i župnika, škole i župe. Pismo je svojevrsno priznanje, potpora i iskaz povjerenja vjeroučiteljima koji često rade u nepovoljnim okolnostima. Talijanski biskupi odaju javno priznanje vjeroučiteljima i smatraju da je veoma važno da im upravo biskupi pružaju trajnu institucionalnu podršku. Crkveni mandat, smatraju biskupi, mora biti promatran kao snažna poveznica s crkvenom zajednicom koja potvrđuje i priznaje osobitu vrijednost odgojne zadaće koju imaju vjeroučitelji u školi.

²⁷ Usp. Josip BOZANIĆ, Najnovija europska istraživanja o vjeronauku u školi, u: Valentina Blaženka MANDARIĆ – Ružica RAZUM (ur.), *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednost*, Zbornik radova s tribina Zajednički vidici, Zagreb, 2011., 20–22; Milan ŠIMUNOVIĆ, Vjeronauk u Hrvatskoj u suodnosu sa župnom katehezom – bilanca, u: Ružica RAZUM (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazovi Crkvi i školi*, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi, Zagreb, 2011., 49–72; Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 73–91; Nikola VRANJEŠ, Župna kateheza i vjeronauk u školi – komplementarne zadaće Crkve, u: *Riječki teološki časopis*, 32 (2008.) 2, 553–568.

²⁸ Više o tome vidi u: Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osobe*, Zagreb, 2011., 159–186; Josip ŠIMUNOVIĆ, Vjeroučitelj i izazovi hrvatskog suvremenog društva i hrvatske suvremene škole, u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 1, 83–105.

²⁹ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, LA SCUOLA E L'UNIVERSITÀ, *Lettera agli insegnanti di religione cattolica*, 2017., u: <http://www.lezionidireligione.it/images/01.ReligioneAScuola/LETTERA-AGLI-INSEGNANTI-DI-RELIGIONE-CATTOLICA.2017.pdf> (20. III. 2018.).

³⁰ *Isto*.

Kada je riječ o odnosu vjeronauka u školi i crkvene zajednice (župe), važno je uvijek iznova smještati vjeronauk u okvir pastoralnog djelovanja, shvaćenog u svoj njegovoj širini i kompleksnosti, osobito kad je u pitanju škola. Bez da se poistovjećuju evangelizacijsko poslanje i vjeronaučna nastava u školi, vjeroučitelji u školi su dragocjeno svjedočanstvo, osobito u kršćanskoj otvorenosti i dijalogu sa svim čimbenicima škole. Njihovo svjedočanstvo nije samo osobni vid življenja kršćanske vjere nego su on u nekom smislu predstavnici svjedočanstva župne zajednice. »Pastoralna je zajednica, dakle, osnovni nositelj svjedočanstva, a vjeroučitelj je njezin predstavnik u školi.«³¹ Vjeroučitelj predstavlja vjerodostojnog posrednika između župne zajednice i škole.

Talijanski biskupi završavaju svoje pismo snažnom podrškom vjeroučiteljima i njihovu poslanju u Crkvi i u društvu. »Nemojte zaboraviti da crkvena zajednica – na prvom mjestu mi biskupi – računamo na vas, pratimo vas i podržavamo na putu i poslanju koje ispunja vaš život, istrošen za dobro osoba koje su vam povjerene da napreduju u obrazovanju, ali i u još bogatijoj ljudskosti.«³² Za vjeroučitelje je važno da se ne osjećaju samima u toj velikoj avanturi odgojnog praćenja mladih generacija u društvu koje je sve konfuznije u odnosu na temeljne odgojne vrednote, jer vjeronauk je u jednakoj mjeri dragocjen za školu, društvo i kršćansku zajednicu.

Kada govorimo o vjeroučitelju i vjeronauku, govorimo iz perspektive škole u kojoj oni vrše svoje poslanje. Škola je u trajnoj transformaciji i više ne možemo zamišljati školu u kojoj se znanje prenosi i usvaja isključivo u frontalnoj dinamici, nego je riječ o isprepletanju susreta, dijaloga, integriranosti i planiranja. Osobito se u školskom ozračju osjeća cijepanje i reduciranje vizije čovjeka. Škola je sve više autonomna u odnosu na interpretiranje i viđenje svijeta, čovjeka i života.³³

2. Župnik i vjeroučitelj na istom ili različitom evangelizacijskom zadatku

I školi i župi zajednički je nazivnik teritoriji koji nastanjuju. To je poligon na koji se smješta odnos župe i škole te župnika i vjeroučitelja. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* pokazuje nam što se do-

³¹ Špiro MARASOVIĆ, *Vjeroučitelj i vrednote hrvatskog društva*, 203.

³² COMMISSIONE EPISCOPALE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *LA SCUOLA E L'UNIVERSITÀ*, Lettera agli insegnanti di religione cattolica.

³³ Usp. »Laicità è già viva nel Vangelo«. Intervista al prof. Pietro Cognato, u: <https://www.radiocli.it/web/la-spremuta/la-laicita-gia-viva-nel-vangelo-intervista-al-prof-pietro-cognato/> (20. III. 2018.).

gađa s tim zajedničkim prostorom. Riječ je »o pravoj društvenoj i kulturalnoj preobrazbi koja zahvaća također i vjerski život« (GS 4). Današnji društveni i kulturalni kontekst – postmoderna ili vrijeme razočaranja – obilježen je procesima koji su u sebi dvoznačni, a Crkva je pozvana s njima takvima dijalogizirati. Riječ je o sekularizaciji, individualizmu, pluralizmu i globalizaciji.³⁴

Gledano iz antropološke perspektive, smatra Francis Fukuyama, globalizacija može proizvesti dva temeljna efekta: stavljanje u potpunu krizu tradicionalnih antropoloških postavaka, koje mogu biti marginalizirane u ulozi kriterija razlučivanja opasnosti koje dolaze, od ideologije prema kojoj efekti globalizacije ekonomije i znanosti stvaraju konačni cilj, a ne rast osobe u njezinom neponovljivom identitetu.³⁵

Religiozna dimenzija ili vjera danas je *optional* (vlastiti izbor) i događa se na privatnoj razini (*religione invisibile*). Religija više nije nužno društvena ili kulturna baština.³⁶ Danièle Hervieu-Leger promjenu u religioznom identitetu identificira ili interpretira pomoći dvaju likova ili figura: hodočasnik i obraćenik.³⁷ »Hodočasnik« utjelovljuje moderni religiozni identitet kroz mobilnost, vjerovanje i pripadnost. »Obraćenik« je vjernik koji osobno odlučuje hoće li snažno pripadati vjeri ili ne. Taj religiozni lik može se pojaviti u tri različite nijanse: kao onaj koji mijenja religiju, koji otkriva novu religiju kojoj želi pripadati ili koji ponovno otkriva religiozni identitet koji je prethodno življen na formalan i konformistički način.³⁸

Očovječenje ili humanizacija zajednički je cilj religije i društva. To osobito vrijedi danas kada je na djelu snažna, a ponekad i agresivna etička i tehnička dehumanizacija. Evangelizacija se ne izriče samo u navještaju, nego i u »dijalogu i navještaju«³⁹.

2.1. Novo viđenje župe

Nova vizija župe proizlazi iz nove vizije pastoralnog djelovanja koje je u sebi »misionarsko« na određenom teritoriju. Župa se ne smije zatvarati, nego uspo-

³⁴ Usp. Giovanni VILLATA – Tiziana CIAMPOLINI, *La parrocchia innovativa. Progettare la pastorale a partire dal territorio*, Bologna, 2016., 15–16.

³⁵ Navedeno prema: *Isto*, 16.

³⁶ Usp. *Isto*, 21.

³⁷ Usp. *Isto*.

³⁸ Usp. *Isto*.

³⁹ Giancarlo GALEAZZI, Un filosofo credente critica l'impostazione di »MicroMega« sulla laicità perché »rigida« e, come la »laicità alla francese«, inadeguata ai tempi, u: <http://ilrasoiodioccam-micromega.blogautore.espresso.repubblica.it/2016/10/31/religioni-e-democrazia-per-una-laicita-flessibile/> (28. III. 2018.).

stavljati nove odnose na teritoriju koji je udomljuje – sa svim zajednicama koje nastanjuju isti teritorij. Ako želi izvršiti poslanje povjereno joj od Gospodina, župa mora biti otvorena kao Crkva koja »izlazi« na teritorij koji i nju samu ugošćuje.⁴⁰ Što za identitet župe znači odnos s određenim teritorijem? Ako posegnemo za etimološkim značenjem riječi *župa*, dolazimo do grčke riječi *paroikeo*, koja ima značenje »stanovati do, blizu«, bilo kao »onaj koji nema kuću« ili kao »onaj tko stanuje kao stranac u gradu.«⁴¹ U prvim stoljećima Crkve župa je tretirana (a tako je sebe i vidjela) kao lokalna zajednica. U eshatološkoj perspektivi ona je zajednica stranaca, koji su kao »stranci i hodočasnici« na ovom svijetu (usp. 1 Pt 2,11). Taj pojam je prisutan u postapostolsko vrijeme. Naime, Klement Rimski oko 100. godine piše »Božjoj Crkvi u izgnanstvu u Rimu, crkvi u izgnanstvu u Korintu«⁴². Riječ *župa* u originalnom značenju ima duboko teološko značenje koje s vremenom, čini se, sve više slabi i polako poprima administrativno značenje.

Činjenica je da mnogi vjernici, pa i roditelji vjeroučenika, župu ponekad percipiraju isključivo kao mjesto gdje se povremeno mora ići tražiti ili predati papire, jer je u redovitim situacijama ne posjećuju. Stoga je važno čuvati, osvješćivati i nadasve prakticirati teološko-eklezijalno značenje župe kako ga tumači *Cristifideles laici*: »Crkveno zajedništvo, iako uvijek ima univerzalnu dimenziju, najneposredniji svoj i vidljivi izraz nalazi u župi: ona je ono krajnje mjesto očitovanje Crkve« (CL 26). Papa Pavao VI. naglašava nužnost otkrivanja pravoga lica župe, »tj. otajstva Crkve koja je u njoj prisutna i djelotvorna« (CL 26). »Župa u načelu nije neko ustrojstvo, teritorij, zgrada, nego je ponajprije 'Božja obitelj', 'skupina braće (i sestara)' koju prožimlje jedan duh; 'obiteljski, bratski i otvoreni dom', 'zajednica vjernika'. U konačnici, župa ima temelje u teološkoj stvarnosti, jer je euharistijska zajednica« (CL 26). Izvorno zvanje i poslanje župe je, kako ističe *Cristifideles laici*, »biti u svijetu mjesto zajedništva vjernika i ujedno znak i 'oruđe' poziva svih na zajedništvo; jednom riječi, biti kuća otvorena za sve i u službi svima, ili kako je volio reći papa Ivan XXIII, *seoska česma* kojoj dolaze svi žedni« (CL 27).

Na duboke promjene u društvu nije imuna ni župa. Možemo spomenuti samo neke promjene koje se reflektiraju na poimanje, život i pripadnost župi: odnos prema religiji, novo značenje i smisao pripadnosti, smanjenje broja svećenika i duhovnih zvanja, poimanje zajednice od strane svećenika i način

⁴⁰ Usp. Giovanni VILLATA – Tiziana CIAMPOLINI, *La parrocchia innovativa*, 7.

⁴¹ Usp. *Isto*, 29.

⁴² *Isto*, 30.

ostvarivanja svećeničke službe, smanjivanje broja tradicionalnih vjernika, kriza pastora i nicanje novih crkvenih pokreta (usp. CL 38–44). Papa Franjo na više mjesta u *Evangelii gaudium* govori o Crkvi kao Božjem narodu (usp. EG 111–114). »Biti Crkva znači biti Božji narod, u skladu s velikim naumom Očeve ljubavi. To znači da moramo biti kvasac u svijetu; naviještati i nositi Božje spasenje u ovaj naš svijet koji se često gubi i koji ima potrebu dobiti odgovore koji ohrabruju, koji daju nadu, koji daju novi polet na putu. Crkva mora biti mjesto besplatnog milosrđa, gdje se svi mogu osjećati prihvaćenima i voljenima, da im je oprošteno i da su potaknuti živjeti prema dobrom životu evanđelja« (EG 114). Jedna od temeljnih zadaća župe na jednom teritoriju je i dinamičnost – biti trajno na putu i hoditi ususret svima; prakticirati Božju ljubav i milosrđe, graditi odnose s ljudima i prihvaćati ih u njihovoj različitosti, imati misionarsko lice. Princip teritorijalnosti sugerira univerzalnost spasenja, ali i katolicitet Crkve. Svi i svatko mora pronaći svoje mjesto u kršćanskoj zajednici. Župa je za »sve«, postoji za sve one koji joj dolaze, za »bilo koga« tko je zainteresiran, za one koji su dirnuti evanđeljem – na različitim razinama i stupnjevima.

Teritorij je teološko mjesto na kojem se župa očituje kroz gostoprimstvo koje dijeli s onima koji se mogu prepoznati kao sinovi i kćeri Božje. Život župe uključuje široki spektar ljudi: praktične vjernike, one koji tu i tamo navrate, laike koji nose određene službe. Župljani su oni »vidljivi«, ali su i svi drugi, oni »nevidljivi« (govoreći socijalnim rječnikom): oni isključeni i od svih zaboravljeni, a različiti su oblici i stupnjevi izoliranosti i nepodobnosti. Postoje različita viđenja i interpretacije župe danas, odnosno načina kako bi župa trebala postojati i izgledati. Navest ćemo neke opise: tradicionalno-hijerarhijska župa, župa usmjerena na sebe, župa kao mjesto pružanja religioznih usluga, župa zajednica, župa duša teritorija.⁴³ Viđenje župe kao *duše teritorija* sve se više promiče i priželjkuje u crkvenom promišljanju.

Župa je »zajednica u lokalnoj zajednici« kao izvor dobra i bogatstva za one koji joj pripadaju jer posjeduje duhovni kapital koji mnogima nedostaje. To dobro koje ima, koje joj je darovano, često je na raspolaganju samo onima koji joj pripadaju. Ključno pitanje je kako to bogatstvo, to njezino dobro, razmijeniti sa svima i staviti ga na raspolaganje svim stanovnicima koji žive na župnom teritoriju.⁴⁴ Kako to učiniti i u odnosu na školu? U ostvarivanju te zadaće župa i župnik trebali bi imati u vjeroučitelju istinskog suradnika. Župa se ne smije zatvarati. Don Primo Mazzolari je još 1993. godine upozoravao na

⁴³ Usp. *Isto*, 59.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 73.

opasnost podizanja sigurnosnih utvrda oko župe, što čine sami vjernici, jer župa je sredstvo, a ne cilj. Iako je pastoralno djelovanje u sebi djelo Duha Svetog, ono zbog ljudskog čimbenika ostaje ograničeno, parcijalno i subjektivno. Suvremena župa je u trajnoj obnovi i transformaciji. Ona mora trajno uspostavljati odnose sa svim pojedincima i zajednicama s kojima dijeli isti teritorij.⁴⁵ U kontekstu »tekućeg društva« pripadnost jednoj zajednici više se ne temelji mjestom rođenja ili teritorijalnim granicama mjesta prebivališta. Sve češće se župa bira na temelju onoga što nudi, temeljem istinske otvorenosti za sve one koji joj dolaze, osobito ljudima pridošlicama, strancima, izbjeglicama i pripadnicima drugih konfesija i religija.

2.2. Škola – kao mjesto »egzistencijalnih periferija«⁴⁶

Među brojnim periferijama papa Franjo često govori o onim »egzistencijalnim«.⁴⁷ Riječ je o kulturnim sredinama u kojima su sve snažnije naglašene duboke antropološke promjene, nove interpretacije smisla života te odnosa s drugima i sa svijetom. U nekom smislu moglo bi se govoriti o neopoganstvu. Ono se osobito promiče u životnim stilovima, u razmišljanju, u umjetnosti, književnosti, glazbi, filmu i kazalištu.⁴⁸ Znanost se predstavlja kao svjetovni (profani) progon kršćanskog *saeculum*; kao pokušaj da se ovdje na zemlji utemelji *regnum hominis*, osobito preko tehničkog napretka.⁴⁹

U *Evangelii gaudium* papa Franjo posebnu pozornost posvećuje kulturnim izazovima pred kojima se nalaze vjera i Crkva, među društvenim fenomenima posebno podcrtava pitanje relativizma. Tako Papa piše: »Na mnogim je

⁴⁵ Usp. Primo MAZZOLARI, *La Parrocchia*, u: <https://www.gruppifamiglia.it/Sussidi/parrocchia1.PDF> (20. III. 2018.).

⁴⁶ Egzistencijalne periferije o kojima govori papa Franjo odnose se i na one koji žive u tradicionalno kršćanskim zemljama, ali su distancirani od Crkve, od liturgijskog i sakramentalnog života, bez poznavanja Isusa Krista. Na egzistencijalnim periferijama su i oni koji su primili prvi navještaj, ali su se nakon toga udaljili od Boga i crkvenog života. To su periferije duše: nedostatak svjetla, smisla, samoća i tjeskoba, strah i razočaranje u sebe, biti u sukobu sa sobom i drugim. Usp. Angelo BAGNASCO, *Custodire l'umanità. Verso le periferie esistenziali*, u: <http://www.acjitalia.org/cms/il-diario-web/> (26. VII. 2018.).

⁴⁷ Usp. Nadino CAPOVILLA – Betta TUSSET, *Esclusi. Nelle periferie esistenziale con Papa Francesco*, Roma, 2015.; Papa FRANJO, *Crkva milosrđa*, Zagreb, 2014.; Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, Zagreb, 2015.; Valentina MANDARIĆ, *Milosrđe: put Crkve do čovjeka i suvremenih periferija*, u *Bogoslovska smotra*, 86 (2016.) 3, 705–730.

⁴⁸ Usp. Papa FRANJO, *Lumen fidei – Sojetlo vjere. Enciklika o vjeri* (29. VI. 2013.), Zagreb, 2014., br. 34.

⁴⁹ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE PER LA CULTURA E LE COMUNICAZIONI SOCIALI DELLA CEI, *Fede, Cultura, Educazione*, 159.

mjestima veći problem rašireni relativizam i ravnodušnost, koji su povezani s razočaranjem i krizom ideologija, koja se javila kao reakcija na sve ono što bi se moglo činiti totalitarnim. To ne šteti samo Crkvi već i društvenom životu općenito. Uviđamo kako je u kulturi, u kojoj svatko želi biti nositelj vlastite pojedinačne istine, građanima teško sudjelovati u zajedničkom projektu koji nadilazi osobne interese i želje« (EG 61). Škola kao javni prostor na svoj način reflektira sve društvene i kulturalne fenomene, pa tako i relativizam i ravnodušnost. Papa u miru Benedikt XVI. snažno je upozoravao na »diktaturu relativizma«.⁵⁰ Stoga je jedno od ključnih pitanja i za školski vjeronauka: Kako posredovati riječ vjere u današnjem relativizmu? Teološka promišljanja u XX. stoljeću, a osobito razmišljanja Drugoga vatikanskog koncila, u mnogom su osvijetlila kršćansku objavu i snažnije nam osvijestila »da se kršćanska istina može reći na mnogo načina«⁵¹. Drugi snažan izazov za vjeru i njezin navještaj je novi humanizam.

Stoga je jedna od temeljnih zadaća vjeronauka promicanje kršćanskog humanizma u svijetu znanosti i tehnike. »Uviđamo kako je u kulturi, u kojoj svatko želi biti nositelj vlastite pojedinačne istine, građanima teško sudjelovati u zajedničkom projektu koji nadilazi osobne interese i želje« (EG 61). Živeći u današnjem društvu sve više postajemo, u nekom smislu, baštinici sekularizacije. Nameće se stoga ozbiljno pitanje: Kako u kulturalnom ozračju, koje živi duboku antropološku, moralnu, političku, moralnu, društvenu i religioznu krizu, slijediti, misliti i posredovati evanđeosku poruku, jer spomenute promjene snažno se reflektiraju i na školu?

2.3. Zašto je škola važna Crkvi?

U traženju odgovora možemo početi s iznošenjem nekoliko statističkih podataka. U Republici Hrvatskoj u školskoj godini 2016./2017. osnovnu školu pohađalo je 321.556 učenika. Od toga je 292.000 (90.89%) upisalo pohađanje nastave vjeronauka. U srednje škole upisano je 159.023 učenika, a od toga je njih 124.834 (78,50%) izabralo vjeronauk za izborni predmet. Dakle, u Republici Hrvatskoj

⁵⁰ Usp. *Missa pro Eligendo Romano Pontifice*. Omelia del cardinale Joseph Ratzinger decano del Collegio cardinalizio (18. IV. 2005.), u: http://www.vatican.va/gpII/documents/homily-pro-eligendo-pontifice_20050418_it.html (28. III. 2018.); Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Split, 2009.

⁵¹ Antonio STAGLIANO, *La Verità cristiana e l'uomo dell'uomo nelle sfide culturali del presente*, u: COMMISSIONE EPISCOPALE PER LA CULTURA E LE COMUNICAZIONI SOCIALI DELLA CEI, *Fede, Cultura, Educazione*, 183.

osnovnu i srednju školu pohađa 480.572 učenika, od čega je na vjeronauku 416.834 učenika.⁵²

Na vjeronauku u školi Crkva susreće svijet (usp. GS 4). Škola je privilegirano mjesto za promicanje kršćanske antropologije, i to u dijalogu s empirijskim znanostima. Crkva se, jednostavno rečeno, mora zanimati za školu jer je to njezino poslanje: raditi na spasenju čovjeka tamo gdje on konkretno odrasta i ostvaruje se, a to mjesto je upravo škola – odlučujuće mjesto na kojem čovjek istražuje i promiče punu istinu o svojem bitku.⁵³ Suradnja i dijalog sa školom mora se odvijati istodobno srdačno i kritički.

Crkva osobito zanimanje pokazuje za školu jer ona ima ključnu ulogu u odgoju i obrazovanju novih generacija. Škola kao područje znanosti i kulture trajan je izazov za crkveno djelovanje i pastoral. Riječ je o specifičnoj instituciji kojoj cilj nije proizvoditi ili stvarati materijalnu dobit. Njezina je zadaća promicati i razvijati cjelovit razvoj osobe u njezinoj cjelovitosti i punini. Vlastitost škole nije ponajprije omogućiti učeniku steći tehničke i operativne sposobnosti, nego razvijati i oplemenjivati unutarnji život učenika, da raste u intelektualnom i voljnom području, te usmjeriti i osposobiti učenika za donošenje odgovornih i dugoročnih odluka.

Škola se u ostvarivanju temeljnih ciljeva služi kulturom, a to čini i Crkva. Dakle, kultura je mjesto susreta škole i Crkve. Kultura, osobito ona »školska«, pretpostavlja, a na neki način i promiče, određenu viziju čovjeka, stvarnosti i povijesti. Škola učenicima daje interpretacijski ključ za razumijevanje sebe i okoline. U tom smislu škola u odnosu na vrednote ne može biti neutralna. Na tragu rečenoga, nužno se nameće potreba za evangelizacijom kulture, i to ne u površnom i dekorativnom smislu, nego duboko životnom, koja će snagom evanđelja isprevertati mjerila prosuđivanja, ustaljenu ljestvicu vrednota, misaona usmjerenja, ishodišna nadahnuća i životne obrasce ponašanja (usp. EN 19–20). Uočavajući važnost škole, uočavamo i važnost suradnje Crkve i škole, i to osobito na području odgoja i kulture.

Odgojno djelovanje Crkve dragocjeno je služenje svijetu. Ono se ne smije reducirati samo na katoličke vrtiće, škole i sveučilišta. Taj doprinos mora biti vidljiv u svim odgojnim institucijama, osobito u javnim školama. Papa u miru Benedikt XVI. ustrajao je na »hitnosti odgoja«, ne misleći pritom samo

⁵² Podatci su to Agencije za odgoj i obrazovanje za školsku godinu 2016./2017.

⁵³ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA – UFFICIO NAZIONALE PER L'EDUCAZIONE, LA SCUOLA, L'UNIVERSITÀ, Fare Pastorale della Scuola, oggi, in Italia, u: <http://fidae.soluzione.eu/AreaLibera/Scuola%20Cattolica/Documenti%20e%20studi/cei/CEI,%20Fare%20pastorale%20della%20scuola,%20oggi,%20in%20Italia.pdf> (16. XI. 2017).

na kršćanski odgoj nego općenito na prenošenje temeljnih vrednota na nove generacije (usp. EN 19–20). Temeljna zadaća odgoja je oblikovanje osobe kako bi čovjek bio sposoban živjeti život u punini i dati osobni doprinos za bolji-tak društvene zajednice. Važno područje u kojem vjeronauk može dati svoj doprinos odgoju i obrazovanju je zauzimanje za »ekologiju ljudske osobe«, za koju se osobito zalagao papa u miru Benedikt XVI. Naime, kao što se sve više razvija svijest odgovornosti za okoliš, tako bi se trebala poticati i podizati svijest odgovornosti »za ekologiju ljudske osobe«. Zalaganje za »ekologiju ljudske osobe« Crkva osobito ostvaruje kroz vjeronauk u školi.

3. Doprinos školskog vjeronauka u evangelizaciji kulture

Živimo u vremenu kada se osobito preko tehničkih znanosti želi na Zemlji utemeljiti *regnum hominis*⁵⁴ ili, kako papa Franjo kaže, *svjetovni mesijanizam*⁵⁵. Stoga je jedna od važnih zadaća vjeronauka promicanje kršćanskoga humanizma u svijetu znanosti i tehnike. Na tom je tragu i *Opći direktorij za katehezu* kad kaže: »U svijetu kulture, kojeg učenici prihvaćaju i koji je određen znanjima i vrijednostima koje pružaju ostali školski predmeti, školski vjeronauk polaže dinamičan kvasac evanđelja i nastoji da 'doista može dodati i druge elemente znanja i odgoja kako bi evanđelje proželo način razmišljanja učenika na području njihova odgoja i obrazovanja te da se usklađivanje njihove kulture provede u svjetlu vjere'«⁵⁶.

U znanstvenom diskursu, u kojem na određenoj razini participiraju i učenici u školi, pokušava se znanosti i tehnici pridati ontološko značenje.⁵⁷ Osobito se to čini na trima područjima u kojima se nužno događa sučeljavanje znanstvenog i teološkog diskursa. To su kozmologija, antropologija i eshatologija. Stoga je važno da vjeronauk ulazi u interdisciplinarni dijalog s drugim školskim disciplinama. Suvremena škola je u trajnoj transformaciji i sve je više autonomna u odnosu na interpretiranje i viđenje svijeta, čovjeka i života.⁵⁸ Živimo vrijeme globalne krize koja nije samo ekonomska i kulturalna. Riječ je o krizi čovjeka. »Ono što može biti razoreno je čovjek. Čovjek je slika Božja! Zato

⁵⁴ COMMISSIONE EPISCOPALE PER LA CULTURA E LE COMUNICAZIONI SOCIALI DELLA CEI, *Fede, Cultura, Educazione*, 159.

⁵⁵ Jorge Mario BERGOGLIO (papa Franjo), *O odgoju. Izazovi za kršćanske odgojitelje*, Split, 2015., 7.

⁵⁶ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, 73.

⁵⁷ Usp. Giuseppe LORIZIO, *Verso un umanesimo postumano? Sfide dalla scienza e dalla tecnologia alla teologia*, u: COMMISSIONE EPISCOPALE PER LA CULTURA E LE COMUNICAZIONI SOCIALI DELLA CEI, *Fede, Cultura, Educazione*, 171.

⁵⁸ Usp. »La laicità è già viva nel Vangelo«. Intervista al prof. Pietro Cognato.

je ova kriza duboka«⁵⁹, ističe papa Franjo te nastavlja: »nema gore antropologije, od antropologije netranscendentnosti za koju razlike nema: istom mjerom kojom se mjeri bilo koji predmet može se mjeriti i osoba«⁶⁰. »Stoga konfesionalni vjeronauk, premda duboko ukorijenjen u društvenu zbilju, mora zadržati svoj kritički potencijal i djeci i mladima nuditi drugu, drugačiju alternativnu sliku čovjeka, odnosa, svijeta i Boga. To će moći samo onda kada će biti snažno ukorijenjen u biblijskoj slici Boga i kada će svojom teonomnom vizijom biti proširenje i produbljenje često usko shvaćene autonomije čovjeka i društva.«⁶¹ Vjeronauk može i treba biti »humanizirajući pothvat« u odgojno-obrazovnom sustavu i istinski čuvar »transcendentnog dostojanstva«, o čemu govori papa u miru Benedikt XVI.⁶²

Vjeronauk omogućuje da se o religiji, religioznim pitanjima i o Bogu raspravlja u javnom prostoru, kao što je to škola. Tako vjeronauk postaje mjesto dijaloga antropološke i religiozne dimenzije. Vjeronauk učenicima pruža mogućnost da otvore um i srce transcenciji koja u sebi uzdiže samog čovjeka. Poučavanje vjeronauka u školi je izvanredna i ni sa čime usporediva vrijednost za budućnost čovječanstva, vjere, Crkve i društva.

Vjeronauk je odgojno služenje u korist novih generacija u školi, mjestu promicanja ljudskih, civilizacijskih i duhovnih vrijednota. U školi se kroz vjeronauk promiče kršćanski humanizam i kršćanska antropologija. »Ponuda istinske i cjelovite poruke spasenja, koju je Krist navijestio, usklađeno sa zahtjevima i sposobnostima učenika, obveza je prema novim generacijama i ne može a da ne pridonosi ljudskom i religioznom rastu našeg društva.«⁶³

Vjeronauk na razini društva omogućuje ostvarenje interakcije između religije, Crkve i društva u najosjetljivijom području odgoja i obrazovanja. Vjeronauk je mjesto gdje se događa svojevrsna društvena kritika i teologije, gdje mora na neki način pojašnjavati svoj epistemološki status i odnos prema drugim disciplinama. Preko školskog vjeronauka religija je smješte-

⁵⁹ Papa FRANCESCO, *Veglia di Pentecoste con i movimenti, le nuove comunità, le associazioni e le aggregazioni laicali* (18. V. 2013.), u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2013/may/documents/papa-francesco_20130518_veglia-pentecoste.html (13. XI. 2017).

⁶⁰ Jorge Mario BERGOGLIO (papa Franjo), *O odgoju*, 154.

⁶¹ Željko TANJIĆ, *Renesansa religije ili kraj religije? Pogled na teološke perspektive*, u: Ružica RAZUM (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, 45.

⁶² Usp. Jorge Mario BERGOGLIO (papa Franjo), *O odgoju*, 150.

⁶³ GIOVANNI PAOLO II, *Lettera del santo padre Giovanni Paolo II al cardinale Ugo Poletti, presidente della Conferenza Episcopale Italiana* (31. XII. 1985.), u: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1985/documents/hf_jp-ii_let_19851231_card-poletti.html (15. VIII. 2018.)

na u znanstveno područje te uvijek iznova mora pružati svrhovitost svojeg djelovanja i postojanja. Da bi to uistinu i mogao, vjeronauk mora postati znanstveno-istraživačko interesno područje i to ne samo katehetičara nego i drugih teologa.

4. Suradnja vjeroučitelja i župnika iz perspektive jednog župnika – mogućnosti i očekivanja (preč. Božidar Cindori⁶⁴)

Vraćanje vjeronauka u školu donijelo je našoj Crkvi novi vid pastoralnog djelovanja koji je godinama bio onemogućen. S vjeronaukom dolaze i vjeroučitelji. Uz brojne mogućnosti i otvorena pitanja, ovdje želimo staviti naglasak na vidove suradnje vjeroučitelja i župnika, bilo da je riječ o vjeroučitelju koji radi ili onome koji živi na teritoriju jedne župe.

Iako je to pitanje svakodnevice i župnika i vjeroučitelja, o toj temi se, barem na javnoj razini, dosad nije puno govorilo. Prešućivanje ili zaobilaženje teme može proizvesti obostrano nezadovoljstvo. I župnici i vjeroučitelji imaju svoja očekivanja i mogućnosti unutar kojih tu suradnju priželjkuju. Budući da svaka župa/župnik ima svoje posebnosti, a isto tako i vjeroučitelj ima svoje, teško je dati određeni model ili recept koji bi se primjenjivao u svim situacijama. Na suradnju svatko gleda iz svoje perspektive: župnik iz perspektive župe, vjeroučitelj iz perspektive škole.

Naime, kada je vjeronauk ponovno uveden u škole, veliki broj svećenika predavao je vjeronauk u školi. S vremenom su se svećenici povukli i sve ih je manje u školskome sustavu, tako da je i njihova uloga u organiziranju vjeronauka minimalna. Danas u Hrvatskoj većinu vjeroučitelja čine laici. Upravo zbog nenazočnosti svećenika u školi nameće se potreba za kvalitetnom suradnjom s vjeroučiteljima, što ovisi o mnogim čimbenicima. Jedan od njih je mjesto stanovanja i zaposlenja vjeroučitelja.

Kada je riječ o vjeroučiteljima, manjak suradnje sa župnicima može biti objektivne i subjektivne naravi. Naime, jedan dio vjeroučitelja ne stanuje u istoj župi u kojoj radi. Za njih je škola često samo radno mjesto a kad završe posao, odlaze svojim kućama. To osobito vrijedi za vjeroučitelje u srednjim školama, ali i znatan broj onih u osnovnoj školi. Isto tako treba istaknuti da su vjeroučitelji većinom laici, od kojih mnogi imaju obitelj i djecu, s kojom ponekad jedino mogu biti subotom i nedjeljom. Naravno, ima i onih vjeroučitelja

⁶⁴ Autor teksta pod naslovom *Suradnja vjeroučitelja i župnika iz perspektive jednog župnika – mogućnosti i očekivanja* je preč. Božidar Cindori župnik je župe Blaženog Alojzija Stepinca, Bestovje-Novaki-Rakitje i dekan svetonedeljskog dekanata.

koji jednostavno ne žele drugi angažman osim škole. No isto tako moramo reći da ima i župnika koji ne žele surađivati s vjeroučiteljima, pa čak ni održavati intenzivniji kontakt.

Na koji način učiniti suradnju vjeroučitelja i župnika kvalitetnijom? Jednostavno angažmanom svih koji su odgovorni i aktivni u pastoralu: župnika, kateheta, vjeroučitelja, ordinarija, katehetskih ureda/Ureda za vjeronauk. Jedan od načina za poboljšanje suradnje svakako su redoviti susreti svećenika i vjeroučitelja na razini župe i dekanata. Drugi je način uključivanje vjeroučitelja u različita župna vijeća i povjerenstva.

Imajući u vidu područja djelovanja župnika i vjeroučitelja, jasno je da, iako imaju različita područja, imaju i puno zajedničkih točaka u kojima se može ostvarivati plodonosna suradnja na dobro Crkve, škole i zajednice vjernika. U mnogim slučajevima problem je u nedovoljnoj ili prekinutoj komunikaciji. I župnik i vjeroučitelj trebaju biti svjesni bogatstva milosti koja proizlazi iz njihova zvanja i poslanja. Župnik (svećenik) je, snagom svetoga reda i dekretom nadležnog biskupa, voditelj povjerene mu župne zajednice. Snagom svetih sakramenata toj zajednici pripada i vjeroučitelj. Pastoralna odgovornost župnika usredotočena je na cijelu župnu zajednicu, kojoj na određeni način pripada i škola u kojoj rade vjeroučitelji. Na tom tragu možemo govoriti i o neposrednoj odgovornosti župnika za vjeronauk u školi, ali imajući u vidu da je u tom pogledu ipak najveća odgovornost vjeroučitelja.

Župnik je dužan na početku školske godine izraditi plan i program župne kateheze i drugih aktivnosti u župi, u koje će uključiti i vjeroučitelje, poštujući njihove stvarne mogućnosti. U organiziranje i izvođenje župne kateheze za sve uzraste, uz župne katehete, poželjno je uključiti i vjeroučitelje koji će u skladu sa svojim mogućnostima volontirati barem jedan sat tjedno. Uključenosť vjeronauka u kreiranje župne kateheze može pridonijeti da ne dolazi do sadržajnog i metodičkog preklapanja župne kateheze i vjeronauka.

Poželjno je da na početku školske godine vjeroučitelji zajedno sa župnikom organiziraju prigodno euharistijsko slavlje za sve učenike i djelatnike koji to žele. Naravno, u dogovoru s mjerodavnim školskim vlastima.

Vjeroučitelj ima veoma zahtjevnú zadaću – on je u školi ponajprije svjedok, a onda tek vjeroučitelj. Svjestan svojeg poslanja vjeroučitelj može biti reevangelizator cijeloga školskog kolektiva. To nije uvijek lako jer u školskim zbornicama ima još mnogo onih koji razmišljaju i odgajaju u duhu »minulih vremena«. Na drugoj pak strani župnik i župni katehete trebaju znati što se događa u školi, koje su to redovne i izvanškolske aktivnosti u kojima sudjeluju vjeroučenici kako se ne bi stvarale nepotrebne napetosti i preklapanja župnih

i školskih aktivnosti. Vjeroučitelj je u školi (učenici, kolege, roditelji, stručna služba škole, mediji) i u župi uvijek pod posebnim povećalom. To ponekad zaista može biti teret, ali i izazov za intenzivniji kršćanski život. Vjeroučitelj je i posrednik određenih informacija do kojih učenici i roditelji mogu doći jedino preko njega jer rijetko dolaze u crkvu.

Često se postavlja pitanje u koju župu treba ići vjeroučitelj: u kojoj živi ili u kojoj radi u školi? Sve ovisi o situaciji vjeroučitelja i njegovim stvarnim mogućnostima. Najvažnije je da je prisutan u jednoj župnoj zajednici, da se ne 'odijeli' od euharistije i župnog zajedništva. Tu treba spomenuti još nešto. U očekivanjima treba voditi računa da vjeroučitelj ima obitelj i djecu i da je važno da na misi bude s njima. Stoga ne smijemo zaobići ni pitanje koliko vjeroučitelj vremena treba i može izdvojiti za aktivnosti u župi. Odgovor treba tražiti na individualnoj razini. Isto tako treba istaknuti važnost komunikacije, kao temeljnog preduvjeta za usklađivanje međusobnih očekivanja i mogućnosti.

Župnik i vjeroučitelj trebaju izgrađivati međusoban kvalitetni odnos jer su jedan i drugi po zvanju i poslanju (sveti red, mandat) pozvani izgrađivati župnu i vjerničku zajednicu.

U ostvarivanju dobre suradnje uvelike mogu pridonijeti katehetski uredi/Ured za vjeronauk pomoću različitih susreta i inicijativa, kao što su organiziranje susreta vjeroučitelja i župnika na razini dekanata, pozivanje župnika na sudjelovanje u događajima i projektima škole itd.

Zaključak

Suradnja vjeroučitelja i župnika dvosmjerne je naravi, a odnosi se na područje župe i škole, na područje župnikova i vjeroučiteljeva rada. Polazeći od toga, njihova se suradnja ne bi smjela svesti samo na župnu katehezu, na pripremu za sakramente i zajedničko organiziranje važnih događaja u župi. Suradnja se proširuje i na područje odgoja i obrazovanja, područje kulture i znanja. Stoga nije jedino pitanje kako vjeronauk (vjeroučitelj) može pridonijeti ostvarivanju pastoralnih ciljeva župe, nego je jednako važno pitanje i što vjeronauk (vjeroučitelj) daje školi, odgoju, obrazovanju, učenicima, roditeljima i društvenoj zajednici.

Škola i župa pripadaju istom teritoriju i svaka u okviru vlastite ingerencije i autonomije daje važan doprinos rastu i izgradnji cijele društvene zajednice. Papa Franjo je neumoran u poticanju župe na izlazak na periferije, osobito one egzistencijalne, u koje zasigurno ulazi i škola, tj. odgoj i obrazovanje. Vrijeme je za ozbiljnije razmišljanje o pastoralnom projektu koji bi osmislio pastoral

škole, koji je svojevrsna »egzistencijalna periferija« na koju će zajedno izlaziti župnik i vjeroučitelj.⁶⁵

Na početku školske godine 2017./2018. talijanski biskupi u pismu vjeroučiteljima, svjesni složenosti konteksta u kojem vjeroučitelji rade, izražavaju priznanje, potporu, povjerenje i zahvalnost, što desetljećima rade »dragocjen posao za školu, za društvo i za crkvenu zajednicu«⁶⁶. To vjeroučitelji čine i u Hrvatskoj. Svjedoci smo kako je vjeroučiteljski rad odgovoran, složen, osporavan i često nedovoljno vrednovan. U tom smislu važna im je svaka potpora, osobito ona institucionalna. Neka ona u budućnosti bude češća i snažnija pa će, vjerujemo, i suradnja župnika i vjeroučitelja biti plodonosnija.

Summary

THE COOPERATION BETWEEN RELIGIOUS EDUCATION TEACHERS AND PARISH PRIESTS FACED WITH THE CHALLENGE OF EVANGELISATION IN THE CONTEMPORARY CULTURE

Blaženka s. Valentina MANDARIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
blazenka.mandacic@gmail.com

The article is divided into three parts. In the introductory part the author compares/ confronts two contexts of activity that are related to the mission of religious education teachers and parish priests. These refer to the school and the parish. Both of these contexts are undergoing changes that are in deep correlation with changes in the society. In the first part the author analyses the cooperation between religious education teachers and parish priests in the context of evangelisation, especially the evangelisation of culture. The author discusses this relation, starting from fundamental factors in the pastoral field: parish priest, catechist (parish catechesis), and religious education teacher (religious education in school). She is especially stressing the importance of the presence of religious education teachers in public schools. The second part analyses ac-

⁶⁵ O pastoralu škole vidi u: Ana Thea FILIPOVIĆ, Školski pastoral kao oblik kršćanskog služenja ljudima u školskom okruženju i doprinos humanizacije škole, u: Ružica RAZUM (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, 159–174; Josip ŠIMUNOVIĆ, Školski vjeronauk u službi humanizacije odgojno-obrazovnog sustava, u: *Kateheza*, 26 (2004.) 1, 5–19.

⁶⁶ COMMISSIONE EPISCOPALE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, LA SCUOLA E L'UNIVERSITÀ, Lettera agli insegnanti di religione cattolica.

tivity of parish priests and religious education teachers, starting from changes that are taking place in the contemporary society and culture and that are reflected on religiosity and life of faith. The traditional parish is gradually changing its face and gaining new contours. The cooperation between the school and the parish is analysed through the prism of territory they share and hold in common. Although a school and a parish share the same territory, in the pastoral perspective, one could see the school as a place at the »existential periphery« that Pope Francis talks about. The parish priest (parish) and the religious education teacher (school) are called to meet all those who are a part of such peripheries. In the third part the author concisely sketches the contribution of school religious education in the evangelisation of culture by relying on the magisterium of the last three popes (John Paul II, Benedict XVI, and Pope Francis). At the end of the article she presents a reflection on the cooperation between the parish priest and the religious education teacher from the perspective of a parish priest.

Keywords: *parish priest, religious education teacher, parish, school, cooperation, evangelisation (of culture), religious education, existential peripheries.*